

УДК 37.378.14

DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-1-52-59

FACTORS AFFECTING THE CHARACTER OF THE STUDENTS' GROUP

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ХАРАКТЕР СЕРЕДОВИЩА СТУДЕНТСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Iryna LOPATYNSKA,
Ph.D., Associate Professor

Ірина ЛОПАТИНСЬКА,
кандидат педагогічних наук,
доцент

<https://orcid.org/0000-0003-4957-9845>

irina.s.lopatinskaia@gmail.com

*Donetsk Law Institute of the Ministry
of Internal Affairs*

✉ 21 Stepan Tilhy St.,
Kryvyi Rih,

Dnipropetrovsk region, 50065

*Донецький юридичний інститут
МВС України*

✉ вул. Степана Тільги, 21

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська
область, 50065

Original manuscript received: January 17, 2020

Revised manuscript accepted: February 19, 2020

ABSTRACT

The article deals with the psychological comfort of the participants of the collective activity of the higher educational institution. The study found that a certain nature of the relationship arises out of an objective need. Relationships in the system "teacher – student" acquire a personal character, consciously directed and regulated by goals, which are perceived by students and teachers by far not unequivocally. The analysis of pedagogical practice shows that the creation of a favorable environment in the student group is impossible on the basis of pedagogical influence, built on coercion, subjugation of students and the will of the teacher. Traditional training of teachers in the system of methodological work of higher educational institution is not able to effectively solve the task of improving the climate of the student group and providing psychological comfort to each of its members. Accordingly, there is a need to organize and manage an emotionally supportive environment among students. At the same time, the modern teacher must "see" and understand the emotions, the mood of both the student and his own, to master the theoretical foundations of an emotionally favorable environment in the group, as a factor of its development and comprehensive enrichment of students' personality. The author has studied the plans and programs of teacher training in the systematic work of higher education institutions, which gives reason to speak about the predominance of reproductive tasks and exercises in their content. Teachers' training programs lack information about the theoretical foundations of an emotionally supportive environment, methods and technologies of its creation in the systematic work of the educational institution. Studying the existing programs and the content of teacher training in the systematic work of higher education institutions have led to some conclusions. The author emphasizes that the program of training teachers to create an emotionally supportive environment involves changing the nature of relationships in the system "teacher – student group – students". It is stated that the relations should be based on the principles of pedagogical interaction, cooperation and co-creation and be characterized by trust, the opportunity to express their point of view, to have the right to make mistakes, and to choose freely the ways of achieving the educational goals.

Key word: favorable environment, supportive environment, training teachers, pedagogical interaction, psychological comfort.

Вступ. Пошук шляхів і засобів покращення підготовки викладачів закладів вищої освіти (ЗВО) до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі спрямований на те, щоб перетворити методичне навчання на засіб постійного розвитку особистості викладачів, використовувати його для забезпечення педагогічно регульованого середовища, в якому кожен зможе підвищувати рівень свого професіоналізму та готовності до оздоровлення клімату, надання необхідних умов для професійного та гармонійного розвитку студентства. У визначенні поняття “середовище” немає єдності, його трактують як усе те, серед чого перебуває суб’єкт і за допомогою чого він реалізує себе як особистість; реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини та його професійне становлення; субстанція, яка на відміну від порожнього, незаповненого простору (вакууму) має певні властивості, що впливають на перенесення взаємодії між певними об’єктами [3]. Деякі науковці розглядають середовище як сукупність умов, що впливають на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості особистості, факт взаємодії частини навколишнього світу з суб’єктом (Л. Новікова) [5, с.61]; середовище проживання студента, сприятливе для формування в нього позитивних якостей; це найближче оточення, люди, з якими він щодня спілкується (М. Климович [4], І. Шмирева та М. Губанова [6])

Основу сприятливого клімату в студентському колективі складають відносини між викладачем, студентським колективом та студентами, при яких колектив групи студентів та кожний студент виступають активними суб’єктами колективної діяльності. “Структура відносин “викладач – студент” є системою усвідомлених зв’язків, починаючи із найбільш швидкоплинних, простих просторово-часових, психічних і соціальних контактів, і до найскладніших соціальних контактів і соціальних дій та взаємин, що мають стійкий характер» [1]. Психологічний комфорт учасників колективної діяльності обумовлений характером відносин, що виникають з об’єктивної необхідності. Ці відносини набувають особистісного характеру, свідомо спрямовані та регульовані цілями, що сприймаються студентами і викладачами далеко не однозначно.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що створення сприятливого середовища в студентському колективі неможливе на основі педагогічного впливу, побудованого на примусі, підкоренні студентів і колективу волі викладача. Традиційна підготовка викладачів у системі методичної роботи ЗВО не спроможна ефективно вирішувати завдання щодо оздоровлення клімату студентського колективу і забезпечення психологічного комфорту кожному його члену.

На нашу думку, у системі методичної роботи ЗВО необхідно досягти того, щоб її зміст був не лише джерелом навчально-методичної інформації, але й засобом подальшого розвитку педагогічного професіоналізму. Завдання цілеспрямованої підготовки викладачів до створення емоційно сприятливого середовища полягає в тому, щоб укласти програму підготовки викладачів, враховуючи в змісті рівень їх особистого досвіду та професійних цінностей, сформувати ціннісне

ставлення до теоретичного знання через розкриття сутності наукових понять і опору на інноваційний досвід.

Для організації емоційно сприятливого середовища серед студентства та управління ним сучасний викладач повинен “бачити” й розуміти емоції, настрої як студента, так і свій власний, оволодіти теоретичними основами емоційно сприятливого середовища в колективі як фактора його розвитку і всебічного збагачення особистості студентів. Важливо в процесі реалізації програми підготовки знайомити викладачів з науковими фактами, поняттями, емпіричними законами, гіпотезами, ідеями, принципами, концепціями. Рівень готовності викладача ЗВО до створення емоційно сприятливого середовища визначається сукупністю знань у сфері управління та співуправління в системі “викладач – студентський колектив – студентський актив – студенти” та самоврядування, володіння основами освітнього менеджменту.

Перш ніж шукати рекомендації з оптимізації підготовки викладачів в умовах методичної роботи ЗВО необхідно з'ясувати недоліки і причини, що заважають їм ефективно вирішувати завдання і задовольняти потреби практики вищої школи.

Методики дослідження. Аналіз планів і програм підготовки викладачів у системі методичної роботи ЗВО дає підстави говорити про переважання в їхньому змісті репродуктивних завдань та вправ. Методика занять орієнтована здебільшого на засвоєння інформації в готовому вигляді та закріплення умінь і навичок виконавців у роботі зі студентським колективом та окремими його членами. Розвиток професійних якостей викладачів як важливих показників їх готовності до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі не привертає належною мірою уваги керівництва методичної служби, предметних секцій, керівників семінарів тощо. Підготовка переважно ототожнена із засвоєнням і закріпленням предметних знань, що формує у викладачів адаптивну позицію, орієнтовану на виконавську діяльність. Проведене нами дослідження (анкетування серед викладачів) дає підстави стверджувати, що майже 92,15% респондентів відзначили недостатність знань про емоційно сприятливе середовище, методику його створення та нерозробленість педагогічних технологій. На слабе науково-методичне забезпечення підготовки вказали 87,7% викладачів. На відсутність об'єктивних методик діагностики індивідуальних особливостей студентів і готовності викладачів до створення емоційно сприятливого середовища відзначили відповідно 58,2% та 100% викладачів. На потребу в оволодінні методикою підтримки і психологічного супроводу студентів указали 100 % викладачів, методикою діагностики рівня готовності – 90,1%.

Отже, зібрані дані свідчать про те, що більшість викладачів демонструє готовність до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі і має для цього достатній науково-методичний рівень. Попри це 36,8% викладачів відчують труднощі у формуванні перспектив розвитку студентського колективу; 43,2% – в активізації позиції кожного студента в колективній діяльності; 41,2% – у виборі

активних форм і методів колективної діяльності; 46,7% – у використанні під час підготовки науково-методичного інструментарію; 67,5% надають перевагу інтелектуальним аспектам під час організації колективних дій, ігноруючи при цьому емоційний фактор.

У програмах підготовки викладачів у системі методичної роботи закладу освіти недостатньо інформації про теоретичні засади емоційно сприятливого середовища, методики та технології його створення. Вивчення наявних програми та змісту підготовки викладачів у системі методичної роботи закладу вищої освіти дозволили дійти до таких висновків, а саме: підготовка викладачів до створення емоційно сприятливого середовища недостатньо науково обґрунтована як важлива ланка в системі методичної роботи ЗВО; у змісті підготовки знання не розкривають категорій: “емоційний клімат”, “психологічний комфорт”, “студентський колектив”, “педагогічна взаємодія і співпраця”, “готовність до створення емоційно сприятливого середовища”; підготовка викладачів не припускає спеціальної методики створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі, тренінгів з розвитку професійно важливих якостей, що забезпечують результативність дій викладачів у створенні умов для розвитку колективу групи та особистості студентів; не приділяється належної уваги відновленню змісту підготовки з урахуванням досягнень педагогічної науки та використання технологій формування готовності викладачів до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі.

Ми проаналізували висловлювання викладачів щодо рівня сформованості їх особистісних якостей; спрямованості їхньої підготовки, самооцінки відповідності розвитку можливостей потребам діяльності в колективі студентів; програми підготовки викладачів у системі методичної роботи ЗВО з позицій розвитку студентського колективу і його членів, створення в ньому необхідних умов для результативності колективної діяльності й виховання студентів.

Для об'єктивної оцінки чинників, що впливають на формування програми підготовки викладачів до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі, враховували думки різних експертів. Збір інформації здійснювався шляхом анкетування, експертам пропонувалася анкета, де перераховувалися чинники, що впливають на формування компонентів готовності до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі.

Викладачі мали розташувати компоненти за важливістю впливу на зміни. Чинник, який, на думку відповідного експерта, найбільше впливає на формування готовності до створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі, оцінюється балом 1; показникам, які мають менше значення, виставляється відповідно бали 2, 3 і т. д.

На підставі даних анкетування склали матрицю для встановлення спільної думки експертів. Результати анкетування відображені в табл. 1.

Таблиця 1.

**Експертна оцінка чинників, які впливають на формування
готовності до створення емоційно сприятливого середовища
в студентському колективі**

№ з/п	Найменування чинників	Сума балів
1.	Виконання програм методичної підготовки	30
2.	Самоосвіта	34
3.	Круглі столи	35
4.	Виховна функція середовища	39
5.	Виконання обов'язків керівника студентського колективу	39
6.	Обов'язковість	39
7.	Здатність вирішувати конфліктні ситуації	45
8.	Здатність самостійно контролювати власні дії	48
9.	Суспільно корисна колективна діяльність	57
10.	Доля активних форм і методів у підготовці	58
11.	Стимули активізації дій	60
12.	Альтернативні рішення	64
13.	Ставлення до педагогічних інновацій	66
14.	Незалежність і оригінальність суджень	66
15.	Здатність переконати співрозмовника	67
16.	Свобода вибору способів дій	75
17.	Розподіл обов'язків за обсягом можливостей і здібностей студентів у колективі	81
18.	Відношення до колективної діяльності	81
19.	Методичні об'єднання, форми методичного навчання	83
20.	Характер відношень у системі "викладач – студентський колектив – студенти"	84
21.	Комунікативна та емоційна культура	88

З табл.1 видно, що, на думку викладачів, найбільше впливають на характер середовища студентського колективу реалізація програм методичної підготовки, самоосвіта, обов'язковість викладача, його здатність вирішувати конфліктні ситуації, використовувати виховні функції середовища, виконувати обов'язки керівника студентського колективу. При цьому недооцінюються викладачами розподіл обов'язків за обсягом можливостей і здібностей студентів у колективі; не враховується характер відносин у системі "викладач – студентський колектив – студенти"; комунікативна та емоційна культура.

Аналіз зібраних анкетних даних дозволяє дійти висновку, що програма підготовки вчителів до створення емоційно сприятливого середовища передбачає зміну характеру відносин у системі "викладач – студентський колектив – студенти", які повинні будуватися на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості та характеризуватися довірою, можливістю висловити свою точку зору, мати право на помилку, свободу вибору способів досягнення навчальних цілей.

Для вивчення мотивації викладачів використовувався "Тест для вимірювання мотивації досягнення" (А. Мехрабьян) [2] як реалістичність

досягнень, самостійності на протигагу конформізму, схильність до планування перспективи, турбота про розвиток власних здібностей і т.д.

У колективній діяльності важливу роль відіграють комунікативні, організаторські та управлінські здібності, що пов'язані з активною взаємодією у системі “викладач-студентський колектив”. Без цих якостей неможливий успіх створення емоційно сприятливого середовища в колективі. Праця викладача, в основі якої лежить взаємодія, співробітництво і співтворчість з колективом студентів, вимагає високого рівня розвитку комунікативних, організаторських, управлінських здібностей та умінь встановлювати взаємини і контакти зі студентами, організовувати їх для участі в колективній діяльності. Успішність дій викладача зі створення емоційно сприятливого середовища в студентському колективі багато в чому визначається виразністю професійних якостей особистості викладача.

На запитання “Які якості визначають успіх викладацької діяльності?” отримано такі відповіді: освіченість викладача (51,3%), уміння спілкуватися (45,2%), повага до студента і його права на самостійні дії (43,1%), уміння вислухати та зрозуміти студента (36,2%), ввічливість (28,8%), відповідальне ставлення до роботи (24,9%), об'єктивно оцінювати досягнення студентів (16,8%), уміння стимулювати самостійність та ініціативність в студентському колективі (12,2%).

На запитання “Які якості забезпечують можливість надавати студентам своєчасну допомогу та підтримку?” викладачі відзначили такі: тактовність (48,4%), люб'язність (45,3%), комунікативні здібності (38,5%), повага до студентів (24,3%), віра в сили та можливості студентів (21,4%), толерантність (16,3%), потреба в удосконаленні якостей власної особистості (65,7%).

На запитання “Які, з названих професійних якостей, властиві вам?” викладачі зазначили: здатність до спілкування (63%), тактовність (31,5%), повага до інших людей (21,3%), толерантність (10,2%), безконфліктність (7%).

Відповідаючи на запитання “З якими труднощами найчастіше зустрічаються викладачі у роботі зі студентами?” респонденти зазначили: авторитаризм дій викладача (37,3%), перевага педагогічного впливу над взаємодією в освітньому процесі (36,3%), відсутність мотивації навчання (32,4%), нездорова психологічна атмосфера в студентському колективі (16,9%).

На питання “Що забезпечує творчість викладача в освітньому процесі?” учасники експерименту відзначили таке: “повага до особистості студента” (48,1%), “здоровий морально-психологічний клімат” (31,5%), “свобода вибору способів дій” (29,3%), “діалог, право на власну думку, повагу чужої думки” (20,8%), “створення ситуації успіху” (19,2%).

Висновки. Аналіз зібраних анкетних даних дозволяє дійти висновку, що підготовка майбутніх учителів до створення емоційно сприятливого середовища передбачає зміну характеру відносин у системі “викладач – студентський колектив”, які повинні будуватися на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості та характеризуватися довірою, можливістю висловити свою точку зору, мати право на помилку, свободу

вибору способів досягнення навчальних цілей. Спостереження та вивчення його результатів дозволяє говорити про те, що викладачі ЗВО потребують постійної та своєчасної допомоги та підтримки з боку методичної служби (49,3%); уваги до їхніх проблем (38,7%), врахування їх позиції та стилю діяльності (29,7%), терпимості до їхніх невдач і помилок (18,3%). Аналіз відповідей викладачів свідчить про недооцінку особистісного аспекту в змісті підготовки в системі методичної роботи гімназії.

Результати спостереження також показали, що діяльність викладача нерідко призводить до цілого ряду особистісних змін, що ускладнюють його спілкування з студентами та студентським колективом у цілому. Зібрані дані свідчать про те, що багатьом викладачам властивий менторський тон, постійні повчання та оцінка дій студентів. 75% опитаних викладачів вважають, що авторитарний тон дозволяє встановити ділові стосунки з колективом і студентами, не опускаючись до панібратства, тримати дистанцію в спілкуванні. У свою чергу, студенти впевнені, що такий тон у спілкуванні заважає нормальним відносинам із викладачами, приводить до замкнутості, нерозумінню вимог викладача. 67% студентів вважають, що викладачі часто бувають не в настрої та говорять образливі слова. Усе це не сприяє створенню емоційно сприятливого середовища в студентському колективі й дозволяє стверджувати, що сукупність певних положень, які розкривають суть педагогічних понять та явищ, не дають цілісного сприйняття середовища як важливого чинника розвитку студентського колективу та студентів, це породжує формалізм і догматизм у діях викладачів ЗВО.

Література

1. Барабанова Н.В. Методическое сопровождение инновационной деятельности школ с углубленным изучением отдельных предметов. Методист: науч.-метод. журн. МАПК и ППРО. 2006. N 4. С. 36-40.
2. Богачева, И.В. Мастер-класс как форма повышения профессионального мастерства педагогов: метод, рекомендации. ГУО «Акад. последиплом. образования». Минск: АПО, 2012. 98 с.
3. Воронова Т.А. Формирование у студентов готовности к педагогическому самообразованию в условиях университета: дис.. канд.. пед.. наук: 13.00.01/ Татьяна Андреевна Воронова// Л., 1986.200с.
4. Климович М.В. Формування готовності студентів педагогічного коледжу до створення науково-методичного середовища закладу освіти: метод. рек./ укладач М.В.Климович. Берислав: БПК, 2011. 70 с.
5. Новикова Л.И. Путь к творчеству (В помощь начинающему исследователю в области воспитания) / Л.И.Новикова, А.Т.Куракин. М.: Просвещение, 1996. 187 с.
6. Шмырева И.А. Педагогические системы: научные основы, управления, перспективы развития И.А.Шмырева, М.И.Губанова Кемерево, 2002.- С.99

References

1. Barabanova N. (2006) [Methodical support of innovative activity of schools with in-depth study of separate subjects]. Methodist: scientific method. . MAPK and PPRO. N 4. pp. 36-40. [in Ukrainian].
2. Bogacheva, I. (2012) [The master class as a form of raising the professional skills of teachers: method, recommendations.] Acad. postgraduate degree. education.

Minsk: APO, 98p. [in Russian]

3. Voronova T. (1986.) [The formation of students' readiness for pedagogical self-education in the conditions of the university]: the dissertation for the candidate of pedagogical sciences. 13.00.01 / L., 200p. [in Russian]

4. Klimovich M. (2011) [Formation of readiness of the students of pedagogical college for creation of scientific-methodical environment of educational institution]: method. / compiler Berislav: BOD, 70p [in Ukrainian].

5. Novikova L. (1996) [The path to creativity (In aid of the beginning researcher in the field of education)] : Enlightenment, 187p. [in Russian]

6. Shmyreva I. (200) [Pedagogical systems: scientific bases, management, prospects of development] IA Shmyreva, MI Gubanova Kemerevo. P.99 [in Russian]

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано психологічний комфорт учасників колективної діяльності закладу вищої освіти. У дослідженні встановлено, що певний характер відносин, виникає через об'єктивну необхідність. Відносини у системі "викладач – студент" набувають особистісного характеру, свідомо спрямованого та реульованого цілями, що сприймаються студентами і викладачами далеко не однозначно. Аналіз педагогічної практики свідчить, що створення сприятливого середовища в студентському колективі неможливо на основі педагогічного впливу, побудованого на примусі, підкоренні студентів і колективу волі викладача. Традиційна підготовка викладачів у системі методичної роботи ЗВО не спроможна ефективно вирішувати завдання щодо оздоровлення клімату студентського колективу і забезпечення психологічного комфорту кожному його члену. Відповідно, виникає потреба в організації емоційно сприятливого середовища серед студентства та управління ним. У той же час сучасний викладач повинен "бачити" і розуміти емоції, настрої як студента, так і свій власний, оволодіти теоретичними основами емоційно сприятливого середовища в колективі як фактору його розвитку і всебічного збагачення особистості студентів. Автор вивчив плани і програми підготовки викладачів у системі методичної роботи закладу вищої освіти, а це дає підстави говорити про переважання в їхньому змісті репродуктивних завдань та вправ.

У програмах підготовки викладачів у системі методичної роботи закладу освіти недостатньо інформації про теоретичні засади емоційно сприятливого середовища, методики та технології його створення. Вивчення наявних програм та змісту підготовки викладачів у системі методичної роботи закладу вищої освіти дозволили сформулювати висновки. Автор наголошує, що програма підготовки вчителів до створення емоційно сприятливого середовища передбачає зміну характеру відносин у системі "викладач – студентський колектив – студенти". Доведено, що відносини повинні будуватися на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості та характеризуватися довірою, можливістю висловити свою точку зору, мати право на помилку, свободу вибору способів досягнення навчальних цілей.

Ключові слова: сприятливе середовище, підготовка вчителів, педагогічна взаємодія, психологічний комфорт, педагогічний вплив